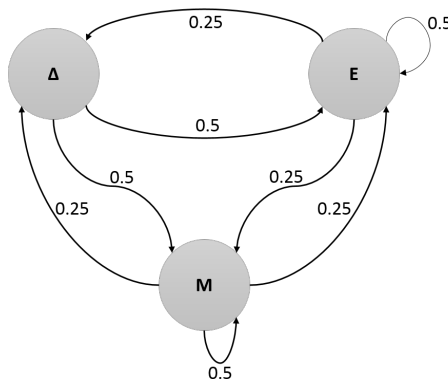

Άσκηση 1.

Χρησιμοποιούμε μια αλυσίδα Markov με τρεις καταστάσεις, E , M και Δ , όπου κάθε κατάσταση αντιπροσωπεύει τη δυσκολία της πιο πρόσφατης εξέτασης (Εύκολη, Μέτρια και Δύσκολη αντίστοιχα). Το γράφημα της αλυσίδας δίδεται στο Σχήμα 1:

Σχήμα 1: Το διάγραμμα καταστάσεων για την Άσκηση 1.

Έχουμε τον ακόλουθο πίνακα πιθανοτήτων μετάβασης:

$$\begin{bmatrix} r_{\Delta\Delta} & r_{\Delta M} & r_{\Delta E} \\ r_{M\Delta} & r_{MM} & r_{ME} \\ r_{E\Delta} & r_{EM} & r_{EE} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & 0.5 & 0.5 \\ 0.25 & 0.5 & 0.25 \\ 0.25 & 0.25 & 0.5 \end{bmatrix}$$

Εύκολα βλέπουμε ότι η αλυσίδα Markov μας έχει μια μοναδική αναδρομική κλάση, η οποία είναι απεριοδική.

Οι εξισώσεις ισορροπίας παίρνουν τη μορφή:

$$\begin{aligned} \pi_1 &= \frac{1}{4}(\pi_2 + \pi_3) \\ \pi_2 &= \frac{1}{2}(\pi_1 + \pi_2) + \frac{1}{4}\pi_3 \\ \pi_3 &= \frac{1}{2}(\pi_1 + \pi_3) + \frac{1}{4}\pi_2 \end{aligned}$$

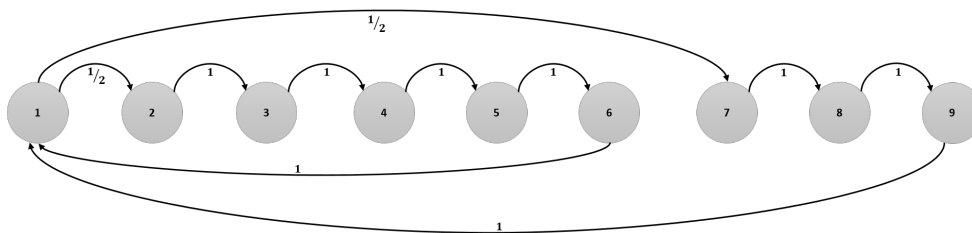
Λύνοντας αυτές τις εξισώσεις σε συνδυασμό με την $\sum_i \pi_i = 1$ έχουμε τελικά:

$$\pi_1 = \frac{1}{5}, \quad \pi_2 = \pi_3 = \frac{2}{5}.$$

Άσκηση 2.

Το γράφημα της αλυσίδας δίδεται στο Σχήμα 2.

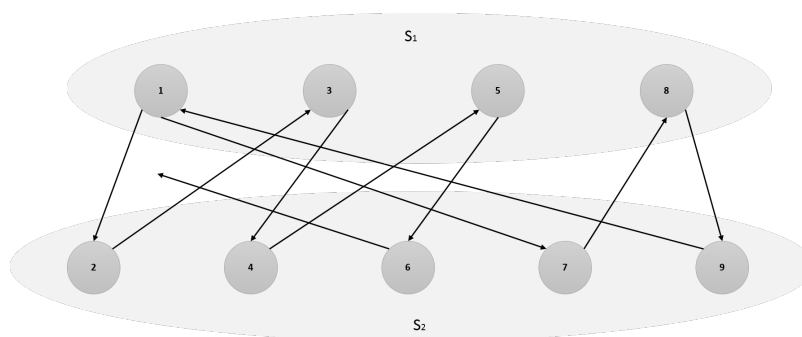
Παρατηρούμε ότι οι 9 καταστάσεις που αποτελούν την αλυσίδα Markov μας αποτελούν μια μοναδική κλάση επικοινωνίας.

Σχήμα 2: Το διάγραμμα καταστάσεων για την Άσκηση 2.

Σύμφωνα με τη θεωρία γνωρίζουμε ότι μια κλάση ονομάζεται *περιοδική* αν οι καταστάσεις της μπορούν να ομαδοποιηθούν σε $d > 1$ ξένα μεταξύ τους υποσύνολα $S_1, \dots, S_d$ έτσι ώστε όλες οι μεταβάσεις από το ένα υποσύνολο οδηγούν στο επόμενο υποσύνολο. Επομένως, σε μία περιοδική επαναληπτική κλάση, μετακινούμαστε διαμέσου μιας διατεταγμένης ακολουθίας υποσυνόλων και μετά από d βήματα, καταλήγουμε στο αρχικό υποσύνολο.

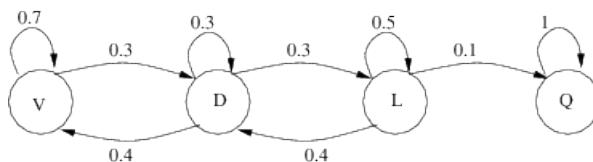
Εδώ παρατηρούμε ότι μπορούμε να χωρίσουμε την κλάση μας στα 2 ξένα μεταξύ τους υποσύνολα $S_1 = \{1, 3, 5, 8\}$ και $S_2 = \{2, 4, 6, 7, 9\}$ και μπορούμε από το S_1 να καταλήξουμε διαμέσου του S_2 πίσω στο S_1 με 2 μεταβάσεις, όπως φαίνεται στο Σχήμα 3. Επομένως, η κλάση μας είναι περιοδική με περίοδο $d = 2$.

Σχήμα 3: Τα υποσύνολα που θεωρούμε για την περιοδικότητα (Άσκηση 3).

Άσκηση 3.

α') Ορίζουμε τις εξής 4 καταστάσεις: $\{V : \text{νίκη}, D : \text{ισοπαλία}, L : \text{ήττα}, Q : \text{παραίτηση}\}$. Το γράφημα της αλυσίδας φαίνεται στο Σχήμα 4. Παρατηρώντας το γράφημα βλέπουμε ότι οι καταστάσεις V, D και L είναι όλες μεταβατικές, καθώς από όλες επιτρέπεται η μετάβαση στην Q , αλλά καμία δεν είναι προσιτή από την Q , η οποία είναι και έμμονη.

Σχήμα 4: Το διάγραμμα καταστάσεων για την Άσκηση 3(α).

Ο πίνακας πιθανοτήτων μετάβασης είναι ο παρακάτω:

$$\mathbf{P} = \begin{bmatrix} 0.7 & 0.3 & 0 & 0 \\ 0.4 & 0.3 & 0.3 & 0 \\ 0 & 0.4 & 0.5 & 0.1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

β) Έστω X_n η κατάσταση της μαρκοβιανής αλυσίδας στο τέλος του n -οστού παιχνιδιού. Με χρήση του διαγράμματος Markov και των δεσμευμένων πιθανοτήτων έχουμε ότι:

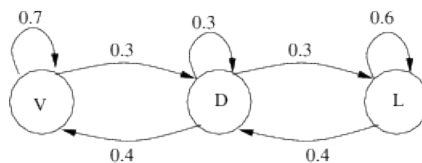
$$\begin{aligned}
 & P(\text{'Η ομάδα τα παρατάει μετά το 3ο παιχνίδι'/'1ο παιχνίδι είναι ισοπαλία'}) \\
 &= P(\text{'3ο παιχνίδι είναι ήττα και η ομάδα τα παρατάει'}/X_1 = D) \\
 &= P(\text{'3ο παιχνίδι είναι ήττα'}/X_1 = D) \cdot P(\text{'"/X}_3 = L) \\
 &= P(X_3 = L/X_1 = D) \cdot P_{LQ} \\
 &= (P(X_3 = L, X_2 = L/X_1 = D) + P(X_3 = L, X_2 = D/X_1 = D) + \\
 &\quad P(X_3 = L, X_2 = V/X_1 = D)) \cdot P_{LQ} \\
 &= (P(X_3 = L/X_2 = L) \cdot P(X_2 = L/X_1 = D) + \\
 &\quad P(X_3 = L/X_2 = D) \cdot P(X_2 = D/X_1 = D) + \\
 &\quad P(X_3 = L/X_2 = V) \cdot P(X_2 = V/X_1 = D)) \cdot P_{LQ} \\
 &= (P_{LL} \cdot P_{DL} + P_{DL} \cdot P_{DD} + P_{VL} \cdot P_{DV}) \cdot P_{LQ} \\
 &= (0.5 \cdot 0.3 + 0.3 \cdot 0.3 + 0 \cdot 0.4) \cdot 1 = 0.024
 \end{aligned}$$

Ομοίως, εάν το πρώτο παιχνίδι είναι νικηφόρο:

$$\begin{aligned}
 & P(\text{'Η ομάδα τα παρατάει μετά το 3ο παιχνίδι'/'1ο παιχνίδι είναι νικηφόρο'}) \\
 &= P(X_3 = L/X_1 = V) \cdot P_{LQ} \\
 &= (P(X_3 = L, X_2 = L/X_1 = V) + P(X_3 = L, X_2 = D/X_1 = V) + \\
 &\quad P(X_3 = L, X_2 = V/X_1 = V)) \cdot P_{LQ} \\
 &= (P(X_3 = L/X_2 = L) \cdot P(X_2 = L/X_1 = V) + \\
 &\quad P(X_3 = L/X_2 = D) \cdot P(X_2 = D/X_1 = V) + \\
 &\quad P(X_3 = L/X_2 = V) \cdot P(X_2 = V/X_1 = V)) \cdot P_{LQ} \\
 &= (P_{LL} \cdot P_{VL} + P_{DL} \cdot P_{VD} + P_{VL} \cdot P_{VV}) \cdot P_{LQ} \\
 &= (0.5 \cdot 0 + 0.3 \cdot 0.3 + 0 \cdot 0.7) \cdot 1 = 0.009
 \end{aligned}$$

δηλαδή σε αυτήν την περίπτωση η ομάδα τα παρατάει με πιθανότητα μικρότερη κατά $2/3$ περίπου.

γ) Η νέα αλυσίδα φαίνεται στο Σχήμα 5.

Σχήμα 5: Το διάγραμμα καταστάσεων για την Άσκηση 3(γ).

Ο αντίστοιχος πίνακας πιθανοτήτων μετάβασης:

$$\mathbf{P} = \begin{bmatrix} 0.7 & 0.3 & 0 \\ 0.4 & 0.3 & 0.3 \\ 0 & 0.4 & 0.6 \end{bmatrix}$$

Για αυτήν τη Μαρκοβιανή αλυσίδα γεννήσεων-θανάτου, οι τοπικές εξισώσεις ισορροπίας δίνουν:

$$\begin{aligned} \pi_L \cdot P_{LD} &= \pi_D \cdot P_{DL} & \implies & 0.4\pi_L = 0.3\pi_D \\ \pi_V \cdot P_{VD} &= \pi_D \cdot P_{DV} & \implies & 0.3\pi_V = 0.3\pi_D \end{aligned}$$

Μαζί με την $\pi_V + \pi_D + \pi_L = 1$, έχουμε ότι:

$$\pi_L = \frac{9}{37}, \pi_D = \frac{12}{37}, \pi_V = \frac{16}{37}$$

δ') Σύμφωνα με την ερμηνεία που δώσαμε στην τάξη:

$$\begin{aligned} \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{E[\text{πλήθος των ηττών που ακολουθούνται από ισοπαλία σε } n \text{ παιχνίδια}]}{n} &= \pi_L \cdot P_{LD} \\ &= \frac{9}{37} \cdot 0.4 \\ &= \frac{18}{185} = 0.0973 \end{aligned}$$

Ομοίως

$$\begin{aligned} \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{E[\text{πλήθος των νικών που ακολουθούνται από ισοπαλία σε } n \text{ παιχνίδια}]}{n} &= \pi_V \cdot P_{VD} \\ &= \frac{16}{37} \cdot 0.3 \\ &= \frac{24}{185} = 0.1297 \end{aligned}$$

Άσκηση 4.

α') Οι τοπικές εξισώσεις ισορροπίας παίρνουν τη μορφή:

$$0.6\pi_1 = 0.3\pi_2, \quad 0.2\pi_2 = 0.2\pi_3.$$

Λύνοντας αυτές τις εξισώσεις σε συνδυασμό με την εξίσωση κανονικοποίησης, έχουμε ότι:

$$\pi_1 = \frac{1}{5}, \quad \pi_2 = \pi_3 = \frac{2}{5}.$$

β') Η πιθανότητα ότι η πρώτη μετάβαση είναι γέννηση είναι:

$$0.6\pi_1 + 0.2\pi_2 = \frac{0.6}{5} + \frac{0.2 \cdot 2}{5} = \frac{1}{5}.$$

γ') Αν η κατάσταση είναι 1, που συμβαίνει με πιθανότητα $1/5$, η πρώτη αλλαγή κατάστασης είναι σίγουρα γέννηση. Αν η κατάσταση είναι 2, που συμβαίνει με πιθανότητα $2/5$, η πιθανότητα ότι η πρώτη αλλαγή κατάστασης είναι γέννηση ισούται με $\frac{0.2}{0.3+0.2} = \frac{2}{5}$. Τέλος, αν η κατάσταση είναι 3, η πιθανότητα ότι η πρώτη αλλαγή κατάστασης είναι γέννηση ισούται με 0.

Άρα, η συνολική πιθανότητα ότι η πρώτη αλλαγή κατάστασης που παρατηρούμε είναι γέννηση ισούται με:

$$1 \cdot \frac{1}{5} + \frac{2}{5} \cdot \frac{2}{5} = \frac{9}{25}.$$

δ') Έχουμε

$$\begin{aligned} P(\text{η κατάσταση ήταν } 2 \mid \text{η πρώτη μετάβαση είναι γέννηση}) &= \\ \frac{P(\text{η κατάσταση ήταν } 2 \cap \text{η πρώτη μετάβαση είναι γέννηση})}{P(\text{η πρώτη μετάβαση είναι γέννηση})} &= \\ \frac{\pi_2 \cdot 0.2}{1/5} &= \frac{2}{5}. \end{aligned}$$

ε') Όπως δείξαμε στο ερώτημα (γ'), η πιθανότητα ότι η πρώτη αλλαγή κατάστασης είναι γέννηση είναι $9/25$. Επιπλέον, η πιθανότητα ότι η κατάσταση είναι 2 και η πρώτη αλλαγή κατάστασης είναι γέννηση είναι $\frac{2\pi_2}{5} = \frac{4}{25}$. Συνεπώς, η ζητούμενη πιθανότητα είναι

$$\frac{4/25}{9/25} = \frac{4}{9}.$$

ς') Σε μια στοχαστική διαδικασία θανάτου-γέννησης, πρέπει να υπάρχουν τόσες γεννήσεις όσοι θάνατοι, συν πλην 1. Συνεπώς, η οριακή πιθανότητα γεννήσεων πρέπει να ισούται με την οριακή πιθανότητα θανάτων. Άρα, σε σταθερή κατάσταση, οι μισές αλλαγές κατάστασης αναμένεται να είναι γεννήσεις. Γι' αυτό, η δεσμευμένη πιθανότητα ότι η πρώτη μετάβαση που παρατηρούμε είναι γέννηση, δεδομένου ότι είχε σαν αποτέλεσμα την αλλαγή κατάστασης, ισούται με $1/2$.

Εναλλακτικά, η απάντηση μπορεί να ληφθεί αλγεβρικά:

$$\begin{aligned} P(\text{γέννηση} \mid \text{αλλαγή κατάστασης}) &= \frac{P(\text{γέννηση})}{P(\text{αλλαγή κατάστασης})} \\ &= \frac{1/5}{\frac{1}{5} \cdot 0.6 + \frac{2}{5} \cdot 0.5 + \frac{2}{5} \cdot 0.2} \\ &= \frac{1/5}{2/5} = \frac{1}{2}. \end{aligned}$$

ζ') Έχουμε:

$$\begin{aligned} P(\text{οδηγεί στην κατάσταση } 2 \mid \text{αλλαγή}) &= \frac{P(\text{αλλαγή που οδηγεί στην κατάσταση } 2)}{P(\text{αλλαγή})} \\ &= \frac{\pi_1 \cdot 0.6 + \pi_3 \cdot 0.2}{2/5} = \frac{1}{2}. \end{aligned}$$

Αυτό είναι διαισθητικό, διότι για κάθε αλλαγή κατάστασης που οδηγεί στην κατάσταση 2, πρέπει να υπάρχει μια μεταγενέστερη αλλαγή κατάστασης που θα οδηγεί μακριά από την κατάσταση 2.

Άσκηση 5.

α') Οι καταστάσεις 4 και 5 είναι μεταβατικές και όλες οι υπόλοιπες καταστάσεις είναι έμμονες. Υπάρχουν δύο επαναλαμβανόμενες κλάσεις. Η κλάση $\{1, 2, 3\}$ είναι απεριοδική και η κλάση $\{6, 7\}$ είναι περιοδική.

β') Αν η διαδικασία ξεκινά από την κατάσταση 1, μένει μέσα στην απεριοδική αναδρομική κλάση $\{1, 2, 3\}$ και οι πιθανότητες n -οστής μετάβασης συγκλίνουν στις στατικές πιθανότητες π_i . Έχουμε $\pi_i = 0$ για $i \notin \{1, 2, 3\}$.

Οι τοπικές εξισώσεις ισορροπίας παίρνουν τη μορφή:

$$\pi_1 = \pi_2, \quad \pi_2 = 6\pi_3.$$

Λύνοντας αυτές τις εξισώσεις σε συνδυασμό με την εξίσωση κανονικοποίησης, έχουμε:

$$\pi_1 = \pi_2 = \frac{6}{13}, \quad \pi_3 = \frac{1}{13}.$$

γ') Επειδή η κλάση $\{6, 7\}$ είναι περιοδική, δεν υπάρχουν στατικές πιθανότητες. Συγκεκριμένα, η ακολουθία r_{66} εναλλάσσεται μεταξύ 0 και 1 και δε συγκλίνει.

δ') **i)** Η πιθανότητα ότι η κατάσταση αυξάνεται κατά ένα κατά την πρώτη μετάβαση ισούται με:

$$0.5\pi_1 + 0.1\pi_2 = \frac{18}{65}.$$

ii) Η πιθανότητα ότι η διαδικασία βρίσκεται σε κατάσταση 2 και ότι η κατάσταση αυξάνεται είναι:

$$0.1\pi_2 = \frac{0.6}{13}.$$

Συνεπώς, η ζητούμενη δεσμευμένη πιθανότητα είναι:

$$\frac{0.6/13}{18/65} = \frac{1}{6}.$$

iii) Αν η κατάσταση είναι 1 (με πιθανότητα $6/13$), είναι βέβαιο ότι θα αυξηθεί κατά την πρώτη αλλαγή κατάστασης. Αν η κατάσταση είναι 2 (με πιθανότητα $6/13$), υπάρχει πιθανότητα $1/6$ αύξησης κατά την πρώτη αλλαγή κατάστασης. Τέλος, αν η κατάσταση είναι 3, δε μπορεί να αυξηθεί κατά την πρώτη αλλαγή κατάστασης.

Συνεπώς, τελικά η πιθανότητα ότι η κατάσταση αυξάνεται κατά την πρώτη αλλαγή κατάστασης ισούται με:

$$\frac{6}{13} + \frac{1}{6} \cdot \frac{6}{13} = \frac{7}{13}.$$

ε') **i)** Έστω α_4 και α_5 οι πιθανότητες απορροφήσεως από την κλάση $\{1, 2, 3\}$, ξεκινώντας από την κατάσταση 4 και 5 αντίστοιχα. Έχουμε:

$$\begin{aligned} \alpha_4 &= 0.2 + 0.4\alpha_4 + 0.2\alpha_5 \\ \alpha_5 &= 0.7\alpha_4 \end{aligned}$$

που δίδει:

$$\alpha_4 = 0.2 + 0.4\alpha_4 + 0.14\alpha_4$$

και $\alpha_4 = 10/23$. Επίσης, η πιθανότητα ότι κάποτε φτάνουμε στην κλάση $\{6, 7\}$, ξεκινώντας από την κατάσταση 4 είναι $1 - (10/23) = 13/23$.

ii) Έστω μ_4 και μ_5 οι αναμενόμενοι χρόνοι μέχρι να φτάσουμε σε μια επαναληπτική κατάσταση, ξεκινώντας από την κατάσταση 4 και 5 αντίστοιχα. Έχουμε:

$$\begin{aligned} \mu_4 &= 1 + 0.4\mu_4 + 0.2\mu_5 \\ \mu_5 &= 1 + 0.7\mu_4 \end{aligned}$$

Συμπληρώνοντας τη δεύτερη εξίσωση στην πρώτη και λύνοντας ως προς μ_4 , παίρνουμε:

$$\mu_4 = \frac{60}{23}.$$